

UMUMTA'LIM MAKTAB O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI BAHOLASH: MEZONLAR VA KO'RSATKICHLAR

Sarimova Dildora Soataliyevna,

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat

milliy instituti bo'lim boshlig'i

sarimovadildora788@gmail.com

+998 (94) 636-22-88

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19333357>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada umumta'lim maktabi o'qituvchilarining metodik kompetentligini baholashning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Metodik kompetentlikni aniqlashda kognitiv, faoliyatli va refleksiv-akmeologik mezonlar asosiy yo'nalish sifatida tahlil qilinadi hamda ularning mazmuni va ko'rsatkichlari batafsil ochib beriladi. Shuningdek, o'qituvchilarning metodik kompetentlik darajalari (quyi, o'rta, yetarli va yuqori) tavsiflanib, ularning kasbiy rivojlanishidagi o'rni asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari metodik kompetentlikni baholash orqali pedagoglarning kasbiy o'sishini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *Metodik kompetentlik, kognitiv mezon, faoliyatli mezon, refleksiv-akmeologik mezon, pedagogik mahorat, kasbiy rivojlanish, ta'lim sifati, o'qituvchi faoliyati, innovatsion metodlar, refleksiya.*

**Оценка методологической
компетентности учителей общей школы:
критерии и показатели**

Саримова Дилдора Соаталиевна,
*Заведующий отделом Национального
института педагогических навыков
имени А.Авлони*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оценки методической компетентности учителей средней школы. Анализируются когнитивные, активные и рефлексивно-акмеологические критерии как основные направления определения методической компетентности, подробно объясняется их содержание и показатели. Также описываются уровни методической компетентности учителей (низкий, средний, достаточный и высокий) и обосновывается их роль в профессиональном развитии. Результаты исследования показывают, что оценка методической компетентности позволяет обеспечить профессиональный рост учителей и повысить качество образования.*

Ключевые слова: *Методическая компетентность, когнитивный критерий, активный критерий, рефлексивно-акмеологический критерий, педагогические навыки, профессиональное развитие, качество образования, деятельность учителя, инновационные методы, рефлексия.*

**Evaluation methodological competence
of general secondary school teachers:
criteria and indicators**

Sarimova Dildora Soataliyevna,
*Head of the Department, National Institute
of Pedagogical Skills named after A.Avloni*

Abstract: *This article analyzes the theoretical and practical aspects of assessing the methodological competence of general secondary school teachers. It explores the cognitive, active and reflexive-acmeological criteria as the main directions in determining methodological competence, and their content and indicators in detail. Additionally, the article highlights the levels of methodological competence of teachers (low, medium, sufficient and high) and justifies their role in professional develop-*

ment. The results of the study show that it is possible to ensure the professional growth of teachers and improve the quality of education by assessing methodological competence.

Keywords: *Methodological competence, cognitive criterion, active criterion, reflexive-acmeological criterion, pedagogical mastery, professional development, quality of education, teacher activity, innovative methods, reflection.*

O‘qituvchining metodik kompetentligi – bu uning pedagogik mahorati va kasbiy rivojlanishining muhim ko‘rsatkichi bo‘lib, uni to‘g‘ri baholash uchun aniq mezon va ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish zarur. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, kasbiy (jumladan, metodik) kompetentlikni o‘lchash muammosi bevosita uning shakllanganlik mezonlari, ko‘rsatkichlari va darajalarini aniqlash muammosiga bog‘liqdir [2]. Ya’ni, metodik kompetentlikni diagnostika qilish uchun, avvalo, uni tashkil etuvchi asosiy jihatlar (shaxsda namoyon bo‘ladigan bilim, ko‘nikma va malakalar hamda shaxsiy sifatlar) mezon sifatida belgilanishi, ularning amaliy ifodalari ko‘rsatkichlar orqali o‘lchanishi lozim. Kompetentlik yondashuvi nuqtai nazaridan, o‘qituvchining real bajarishi mumkin bo‘lgan faoliyati natijalarini baholashga e’tibor qaratiladi [6].

Pedagogik adabiyotlarda “metodik kompetentlik” tushunchasi turli olimlar tomonidan yoritib kelinmoqda. Xususan, Yevropa va MDH tadqiqotchilari V.A.Adolf, N.V.Kuzmina, A.K.Markova, E.L.Pupysheva, G.S.Savolainen, L.V.Shkerin va boshqalar pedagogik kompetentlik tarkibida metodik, innovatsion, psixologik, ijodiy, kommunikativ kabi turli kompetentlik turlarini ajratib ko‘rsatadilar [1]. Ulardan metodik kompetentlik alohida o‘rin tutadi, chunki aynan u bir qator boshqa kompetentsiyalarni mujassam etib, o‘qituvchining kasbiy mahorati

darajasini belgilovchi omil bo‘ladi. “Metodik kompetentlik” atamasi yangi bo‘lmasa-da, unga oid ta’riflar xilma-xil.

Adabiyotlarni tahlilidan ko‘rinib turibdiki, metodik kompetentlikning diagnostikasi uch asosiy tarkibiy komponentga e’tibor qaratishni talab etadi: kognitiv mezon (bilimlar hamda tafakkuriy kompetentsiyalar), faoliyatli mezon (amaliy metodik ko‘nikma va mahoratlar) va refleksiv-akmeologik mezon (o‘z faoliyatini tahlil qilish hamda kasbiy o‘rishga intilish sifatleri). Quyida ushbu mezonlarning mazmuni va ularning namoyon bo‘lish ko‘rsatkichlari batafsil yoritiladi.

Kognitiv mezon o‘qituvchining kasbiy-metodik bilim darajasini, pedagogik va metodik nazariy tayyorgarligini ifodalaydi. Metodik kompetentlikning kognitiv tarkibi, avvalo, o‘qituvchining o‘z fani va uning o‘qitish metodikasiga oid puxta nazariy bilimlarga egaligini anglatadi. Metodik kompetentlikning kognitiv komponenti o‘qituvchining metodik bilimlar tizimini egallashi va bu bilimlarning o‘zi uchun, kasbiy faoliyati uchun, shuningdek, kasbiy o‘rishi uchun muhimligini to‘liq anglashini o‘z ichiga oladi [9]. Bu degani, malakali pedagog dars berish metodikasiga oid konseptual bilimlarni chuqur biladi, didaktikaning tamoyillarini, ta’lim texnologiyalari va usullarining nazariy asoslarini yaxshi o‘zlashtiradi.

O‘qituvchi didaktik prinsiplarga tayanib

darsni rejalashtiradi, mavzuga mos eng optimal usullar majmuasini tanlash uchun zarur bilim va tushunchalarga ega bo'lishi lozim [5]. Masalan, interfaol ta'lim metodlari, axborot texnologiyalari imkoniyatlari haqida nazariy bilimlarga ega bo'lmagan pedagog ularni amaliyotda maqsadga muvofiq qo'llay olmaydi. Shu bois kognitiv mezon doirasida o'qituvchining quyidagilarga oid bilimlari baholanadi:

O'quv predmetining mazmuni bo'yicha bilimlar – fan bo'yicha faktlar, tushunchalar, qonuniyatlarni chuqur bilishi, ularni o'quvchilarga sodda va tushunarli tilda tushuntira olishi;

Pedagogika va psixologiya bo'yicha nazariy bilimlar – ta'limning maqsad va vazifalari, o'qitish jarayonining qonuniyatlari, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari haqidagi bilimlar;

Fanni o'qitish metodikasi (didaktika) bo'yicha bilimlar – darsni oqilona tashkil etish, turli usul va vositalarning xususiyatlari va ularni qo'llash shartlari haqidagi nazariy bilimlar, shuningdek, ilg'or pedagogik tajribalar va innovatsion texnologiyalar haqidagi tasavvurlar.

Kognitiv mezon bo'yicha bu bilimlar mavjudligining ko'rsatkichlari turli shakllarda namoyon bo'ladi. Jumladan, o'qituvchining dars ishlanmalari va rejalari mazmuni, unda qo'llaniladigan metodlarning o'rinli tanlangani va ilmiy asoslangani – pedagogning nazariy tayyorgarlik darajasidan dalolat beradi. Metodik bilimdonlikning yana bir ko'rsatkichi – o'qituvchining savol-javob, suhbat paytida nazariy tushunchalarni aniq va to'g'ri izohlab berishi, metodik terminologiyadan to'g'ri foydalanishidir. Ta'kidlash joizki, nazariy bilimning yuqori darajasi metodik kompetentlikning zarur shartidir, ammo yetarli sharti emas. O'qituvchi olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishi, ya'ni metodik bilimni metodik mahoratga aylantira olishi lozim. Shu sababli baholashning keyingi – faoliyatli mezon – nihoyatda muhim hisoblanadi.

Faoliyatli mezon o'qituvchining metodik bilim va g'oyalarni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini, dars jarayonini samarali tashkil etish mahoratini ifodalaydi. Bu mezon doirasida pedagogning dars o'tish usullari va vositalarini amalda tanlash va qo'llay bilishi, o'quvchilar faoliyatini tashkil etish, o'quv jarayonini boshqarish ko'nikmalari baholanadi [3]. Demak, faoliyatli mezonning mazmuni o'qituvchining real amaliy mahorati bilan belgilanadi.

Amaliy metodik mahoratning eng muhim ko'rsatkichlaridan biri – darsni samarali rejalashtirish va o'tkaza bilish qobiliyatidir. Yuqori metodik kompetentlikka ega bo'lgan o'qituvchi har bir darsga ijodiy yondashadi: darsning maqsad-vazifalarini aniqlaydi, o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda eng muvofiq metodlarni tanlaydi, zarur ko'rgazma materiallar va texnik vositalarni oldindan tayyorlaydi. Masalan, u interfaol metodlar (munozara, klaster, rol o'yinlari va h.k.)ni mavzuga va guruhning xususiyatlariga mos ravishda qo'llashi, axborot texnologiyalari (prezentatsiya, virtual laboratoriya, onlayn platformalar) dan dars mazmuniga muvofiq foydalana olishi lozim. Bunday amaliy ko'nikmalar o'quvchilarning faolligini oshiradi, bilimlarni oson va samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Faoliyatli mezon bo'yicha baholashda quyidagi ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi:

Darsni loyihalash va o'tkazish mahorati – o'qituvchining dars ishlanmasi sifatli tuzilishi (kirish-qism, asosiy qism va yakuniy refleksiya bosqichlarining to'g'ri rejalashtirilganligi), darsda tanlangan metodlarning mavzuga muvofiqligi, vaqtni samarali taqsimlashi, o'quvchilarning dars davomida bandligi va faol ishtirokini ta'minlay olishi kabilar. Misol uchun, tajribali pedagog mavzuni faqat ma'ruza tarzida tushuntirish bilan cheklanmay, balki muhokama va amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlab, har bir o'quvchini jalb eta oladi.

Metod va vositalarni qo'llash ko'nikmasi – darsda turli metodlardan joyida va o'rinli foydalanish, yangi pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy eta olish. Masalan, zamonaviy kimyo o'qituvchisi murakkab kimyoviy jarayonlarni oddiylashtirib tushuntirish uchun PhET interaktiv simulyatsiyalaridan yoki 3D modelyashtirish dasturlaridan foydalanaadi, natijada o'quvchilar mavzuni yaxshiroq anglaydi. Bunday ilg'or usullarni qo'llay olish o'qituvchining metodik kompetentligini namoyon etuvchi muhim ko'rsatkichdir.

Refleksiya va tahlil qilish qobiliyati – (bu jihat asosan keyingi – refleksiv mezon doirasida ham ko'riladi, biroq amaliy faoliyat jarayonida namoyon bo'lishi sababli bu yerda ham ahamiyatlidir). O'qituvchi har bir darsdan so'ng o'z faoliyatini tahlil qila olishi, nimada xato yoki kamchilik bo'lganini aniqlashi va keyingi safar buni tuzata olish choralari ko'rishi – uning haqiqiy mahoratga intiluvchi pedagog ekanidan dalolat. Faoliyatli mezon doirasida o'qituvchining shu kabi amaliy refleksiya qobiliyati ham baholanadi (masalan, kuzatuv yoki dars tahlili orqali).

Shuni ta'kidlash lozimki, metodik kompetentlikning faoliyat ko'rsatkichi yuqori bo'lgan pedagog o'z darslarini ilmiy asosda, samarali va qiziqarli tarzda o'ta oladi [8]. Darsni yuqori saviyada tashkil eta olish, ta'lim berishning zamonaviy usullarini joriy eta bilish metodik kompetentlikning yadro qismini tashkil etadi. Biroq pedagog faqat bilimdon va mahoratli bo'lishi metodik kompetentlikni to'liq ta'minlamaydi; u doimiy ravishda o'z ustida ishlashi, yangi bilim va ko'nikmalarni egallashga intilishi zarur. Shu sababli refleksiv-akmeologik mezon alohida ahamiyatga ega bo'lib, pedagogning o'z faoliyatini tahlil etib, undan to'g'ri xulosalar chiqarishi va kasbiy o'sishga intilishini baholaydi.

Refleksiv-akmeologik mezon o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qila olish,

xulosa chiqarish va professional kamolotga erishish yo'lida muntazam intilish sifatlarini qamrab oladi. Bu mezon ikki qismdan iborat: refleksiv tarkibiy qism – pedagogning o'z faoliyatini tahlil etishi, baholashi va zarurat bo'lsa tuzatishga moyilligi; akmeologik tarkibiy qism – pedagogning doimiy ravishda o'z ustida ishlashi, eng yuqori kasbiy mahorat cho'qqisiga ("akme"ga) erishishga bo'lgan intilishi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilg'or tajribali o'qituvchilar o'z faoliyatini muntazam tahlil qilib boradilar va shu orqali doimiy takomillashuvga erishadilar.

Refleksiv-akmeologik mezonning refleksiv jihat, avvalo, pedagogning o'z dars faoliyatiga tanqidiy nazar tashlab, muvaffaqiyatlar va kamchiliklarini ochiq ko'ra olishi bilan belgilanadi. Yuqorida qayd etilganidek, faoliyat davomida refleksiya qilish – metodik kompetentlikning ajralmas qismidir. O'qituvchi har bir darsdan so'ng "Nima yaxshi o'tdi? Nima yetarli bo'lmadi? Nimani o'zgartirishim kerak?" degan savollarni o'ziga berib borishi lozim. Shunday o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmasi shakllangan pedagoggina muntazam ravishda metodikasini takomillashtirib boradi. Ilmiy manbalarida metodik kompetentlik tarkibida refleksiv ko'nikmalar alohida ahamiyatga ega ekani qayd etiladi, masalan, metodik kompetentlikning vazifalari qatorida refleksiv vazifa ham sanab o'tilgan bo'lib, u o'qituvchining o'z faoliyatini natijadorlik nuqtai nazaridan tahlil qila olishini nazarda tutadi. Demak, metodik kompetentlikni baholashda pedagogning o'z ustida ishlashga qanchalik e'tibor berishi, o'z faoliyati yuzasidan mustaqil xulosa va yangi maqsadlar chiqara olishi muhim ko'rsatkich hisoblanadi.

Refleksiv-akmeologik mezonning akmeologik (o'sish) jhati esa pedagogning kasbiy va shaxsiy kamolotga erishishga intilishini ifodalaydi. "Akmeologiya" fani nuqtai nazaridan, mutaxassisning eng yuqori cho'qqiga – mahorat va ijodkorlikning yuksak bosqichiga

erishish jarayonida motivatsiya va o'z ustida ishlash madaniyati katta rol o'ynaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham metodik kompetentlik tarkibidagi akmeologik funksiyasi alohida ajratiladi: u o'qituvchining kasbiy va shaxsiy kamolotga erishishga qaratilgan sa'y-harakatlarini tavsiflaydi. Bu degani, metodik kompetent o'qituvchi faqat bugungi bilim va ko'nikmalar bilan cheklanib qolmaydi, balki muntazam ravishda yangi pedagogik bilimlarni o'rganadi, innovatsion metodlarni egallaydi va o'z faolyatiga tatbiq etadi.

Akmeologik intilishga ega bo'lgan o'qituvchi, masalan, doimiy ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashadi, yangi metodik adabiyotlarni o'qiydi, tajribali ustozlar darslarini kuza-tib boradi. Bunday pedagog yangilikka ochiq bo'ladi, tajriba almashishdan cho'chimaydi va hatto o'ziga tanish bo'lmagan texnologiyalarga ham qo'l urib ko'rishga intiladi. Shu bois, refleksiv-akmeologik mezon bo'yicha baholashda quyidagilar muhim ko'rsatkich sifatida qaraladi:

Kasbiy o'sishga motivatsiya – o'qituvchi-ning malaka oshirish, qayta tayyorgarlik kurslarida ishtirok etish faolligi; pedagogik anjumanlar, seminarlar, master-klasslarda qatnashish, tajriba almashishdagi ishtiyiqi. Masalan, metodik kompetent o'qituvchi yil davomida bir necha onlayn vebinar va kurslarda o'qib, sertifikatlar oladi, kasbdoshlariga yangi o'rgangan uslublarini qo'llashni taklif etadi.

Innovatsion faoliyat va ijodkorlik – pedagogning darslariga yangicha yondashuvlarni joriy etishi, muammolarni hal etishda ijodiy yechimlar topishi. Kompetent o'qituvchi eskicha “ma'ruza – savol-javob” qolipiga tushib qolmay, balki har bir mavzuda o'quvchilarni qiziqtiradigan yangi topshiriq yoki metod topadi. Masalan, matematika darsida ilg'or o'qituvchi masalalarni standart yo'l bilan emas, balki o'quvchilarning hayotiy tajribasiga bog'lab, muammoli vaziyat yaratish orqali yechtiradi

yoki interaktiv viktorina shaklida mustahkamlash o'tkazadi.

O'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish va takomillashtirish – bu, yuqorida aytilganidek, refleksiv qobiliyatning namoyonidir. O'qituvchi o'z darslarini yozib olib tahlil qilishi, hamkasblarining ochiq darslarida kuzatuvchi sifatida ishtirok etib o'z faoliyati bilan taqqoslashi, ota-onalar yoki o'quvchilarning fikr-mulohazalarini (feedback) inobatga olib borishi mumkin. Bunday izlanishlar natijasida pedagog doimo o'z metodikasini yaxshilash yo'llarini topadi va professionallikda o'sib boradi.

Yuqoridagi mezon va ko'rsatkichlar asosida pedagogning metodik kompetentligini kompleks baholash mumkin. Ta'kidlash lozimki, metodik kompetentlik diagnostikasi yakuniy maqsad emas, aksincha, bu baholash orqali o'qituvchilarning qaysi jihatlarida sustligi aniqlanib, ularga mos ko'mak va treninglar tashkil etish imkonini beradi. Metodik kompetentligini oshirishga intiluvchi pedagoglar refleksiv-akmeologik qobiliyatga tayanib, o'z ustida ishlashni davom ettiradilar. Natijada ta'lim jarayonining sifat ko'rsatkichlari ham ortadi.

Yuqorida bayon etilgan mezon va ko'rsatkichlar asosida o'qituvchining metodik kompetentlik darajasi to'rt bosqichga ajratib tavsiflanadi: quyi daraja, o'rta daraja, yetarli daraja va yuqori daraja.

Quyida metodik kompetentlik darajalarining tavsiflari keltiriladi (real pedagogik tajriba kuzatuvlari asosida):

Quyi daraja (past) – Bu darajadagi o'qituvchi hali metodik kompetentligini shakllantirish yo'lini endigina boshlagan bo'ladi. Kognitiv jihatdan uning nazariy bilimlari sayoz va tarqoq: masalan, u faqat darslikka tayangan holda dars o'tadi, pedagogika va didaktikaga oid bilimlari sust, yangi pedagogik tushunchalardan xabardor emas. Faoliyat ko'nikmalari zaif: darslarini rejalashtirishda qiynaladi, metod tanlashda doimiy qiyinchilik sezadi yoki bir xil, yod bo'l-

gan usullardan chiqmaydi. Masalan, bunday o'qituvchi faqat ma'ruza usulida dars o'tib, o'quvchilarni faol jalb eta olmaydi, dars samaradorligi past bo'ladi. Refleksiv-akmeologik jihatdan quyi darajadagi pedagog o'z xatolarini tahlil qila olmaydi, o'z ustida mustaqil ishlashga ehtiyojni sezmaydi yoki qayerdan boshlashni bilmaydi. Yangi metodlarni o'rganishga sust, malaka oshirishga rag'batlari past. Bunday o'qituvchi ko'pincha tashqi baholash va ko'rsatmalarga muhtoj bo'ladi. Quyi darajadagi kompetentligiga ega pedagogni aniqlash qiyin emas: uning dars hujjatlari talablarga to'liq javob bermaydi, o'quvchilarning o'zlashtirishi past bo'lishi mumkin, darslari monoton va qiziqarsiz kechadi.

O'rta daraja (o'rtacha) – Bu bosqichda o'qituvchi metodik kompetentlikning ayrim tarkibiy qismlarini o'zlashtirgan, biroq hali barqaror va to'liq emas. Kognitiv tomondan u bazaviy nazariy bilimlarga ega: masalan, darsning tuzilishi, ba'zi interfaol metodlarning nazariyasini biladi, ammo bilimlari hali yuzaki. U ayrim yangi atama va g'oyalarni eshitgan, lekin ularni chuqur tushunmasligi mumkin. Faoliyat ko'nikmalarida o'rtacha darajadagi pedagog darslarni rejalashtirish va o'tkazishda odatiy yondashuvlarni qo'llaydi; ba'zan yangi metodlarni sinab ko'rishga harakat qiladi, lekin ularni to'liq o'zlashtirmagan bo'lishi mumkin. Misol tariqasida, bunday o'qituvchi darsda munozara usulini qo'llashni biladi, ammo munozarani boshqarishda qiynaladi yoki vaqtni to'g'ri taqsimlay olmaydi. Faoliyatining ayrim jihatlari samarali, ayrimlari esa yo'q – ya'ni barqarorlik yetishmaydi. Refleksiv-akmeologik jihat qisman namoyon: o'qituvchi darsdan so'ng ba'zan “Bugun nima sababdan ba'zi o'quvchilar mavzuni tushunmadi?” kabi savollarni o'ziga beradi, ammo tahlil chuqur emas. U rahbariyat yoki hamkasblar maslahat bersa, o'z uslubini o'zgartirishga tayyor, lekin o'zi mustaqil aktiv qadam tashlamaydi [4]. Malaka oshirishga qiziqishi

bor, ammo faolligi sust, masalan, yiliga bir-ikki marta treningda qatnashadi, xolos. Umuman, o'rta darajadagi pedagog metodik kompetentligini rivojlantirish potensialiga ega, unga o'zgina yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash zarur bo'ladi.

Yetarli daraja (qoniqarli/yaxshi) – bu daraja metodik kompetentlikning kasbiy standart talablariga muvofiq shakllanganini bildiradi. Kognitiv jihatdan pedagog puxta nazariy tayyorgarlikka ega: ta'lim metodlari va texnologiyalarini yaxshi biladi, fanini o'qitish metodikasi bo'yicha zarur barcha konseptual bilimlarni o'zlashtirgan. U zamonaviy pedagogik adabiyotdan xabardor, yangi tushunchalarni faol o'zlashtiradi. Faoliyat ko'nikmalariga kelsak, bunday o'qituvchi darslarini samarali va sifatli o'ta oladi: dars rejalari to'liq va aniq, metodlarni mavzuga mos ravishda tanlaydi, dars jarayonini boshqaradi, o'quvchilarni faol ishtirokka jalb eta oladi. U turli xil pedagogik vositalarni (video, slaydlar, guruhli ish, amaliy mashg'ulot va h.k.) o'rinli uyg'unlashtiradi. Masalan, yetarli darajadagi metodik kompetent o'qituvchi bitta mavzuni tushuntirishda ham suhbat, ham kichik guruhlarda ishlash, ham qisqa test orqali mustahkamlashni tashkil etishi mumkin – ya'ni kombinatsiyalashgan metodlardan foydalanadi. Bunday pedagogning darslari odatda samarali kechadi, o'quvchilarning o'zlashtirishi yaxshi bo'ladi [7]. Refleksiv-akmeologik jihatdan yetarli darajadagi o'qituvchi o'zining kuchli va zaif tomonlarini yaxshi biladi. U munozam ravishda malaka oshirishda qatnashadi: qiziqqan mavzulari bo'yicha seminar-treninglarga boradi, kasbiy forumlarda ishtirok etadi. O'z darslarini ham tahlil qiladi, kamchiliklarni aniqlasa, keyingi safar bartaraf etishga harakat qiladi. To'g'ri, uning innovatsion yondashuvi hali unchalik yuqori bo'lmisligi mumkin – u asosan amalda sinalgan “ish beradigan” metodlarga suyanadi, juda yangilik qilishga ehtiyotkorlik bilan qaraydi. Ammo baribir yangilikdan orqada qolmaydi, masalan, elektron jurnal yoki

onlayn platformalarni foydalanishda qiynalmaydi, o'z faniga doir yangiliklarni kuzatib boradi. Xulosa qilib aytganda, yetarli darajadagi metodik kompetentlikka ega o'qituvchi ta'lim sifati talablarini to'la qondiradi va sifatli natijalarga erishadi.

Yuqori daraja (yuksak) – metodik kompetentlikning eng yuksak bosqichi bo'lib, pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuv va ijodkorlik, puxta kasbiy mahorat bilan xarakterlanadi. Bunday o'qituvchilar soni ko'p emas, biroq ularning tajribasi boshqalar uchun o'rnak bo'ladi. Kognitiv jihatdan yuqori darajadagi pedagog nafaqat o'z fanini va uning o'qitish metodikasini mukammal biladi, balki pedagogika, psixologiya va hatto sotsiologiya, akmeologiya sohalaridagi bilimlarni ham integratsiyalashgan holda tushunadi. U doimo izlanishda bo'ladi: yangi nazariy manbalarni o'qiydi, xorijiy tillarni bilsa, xalqaro tadqiqotlar bilan ham tanishadi. Faoliyat mahorati esa benihoya yuksak: bunday o'qituvchi har bir darsni san'at darajasida o'tadi, darslari qiziqarli, interfaol va samarali bo'ladi. U o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratadi. Birgina dars doirasida turli xil innovatsion usullarni uyg'unlashtirib, maksimal natijaga erishadi. Tajribali ustoz-pedagoglarning dars jarayonini kuzatar ekanmiz, ular naqadar nozik pedagogik mahoratga ega ekanini ko'ramiz, masalan, dars davomida auditoriyaning kayfiyatini "o'qib", zaruratga ko'ra yondashuvni o'sha zahoti o'zgartira oladi; qaysi paytda munozarani to'xtatib yakun yasash, qachon hazil bilan bolalarning diqqatini oshirish kerakligini juda yaxshi his qiladi. Refleksiv-akmeologik jihatdan bunday pedagoglar o'zlarini doimiy ravishda rivojlantirib boradilar va boshqalarga ham o'rnak bo'ladilar. Ular pedagogik innovatsiyalarni yaratadilar yoki mualliflik metodikalari darajasida takomillashtiradilar. Misol uchun, yuqori metodik kompetentlikka ega o'qituvchi muayyan fan bo'yicha

o'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o'zi yangi o'yin texnologiyasi yoki integrativ loyiha metodikasini ishlab chiqib, amaliyotga tatbiq etishi mumkin. Ular bilim va tajribalarini boshqalar bilan bo'lishadi – ochiq darslar o'tadilar, uslubiy maqolalar yozadilar, yosh o'qituvchilarga mentorlik qiladilar. Yuqori darajadagi pedagog o'zini hamisha yangilab boradi: bugun SMART-tehnologiyalar bo'lsa, ertaga VR laboratoriyalar – har qanday yangilikni tez o'zlashtirib, dars jarayoniga qo'shadi. Bunday o'qituvchining kasbiy faoliyati haqiqiy ijod jarayoniga aylangan bo'ladi. Natijada u erishayotgan ta'lim sifati ham yuqori bo'ladi – o'quvchilari fan olimpiadalarida yutuqlarga erishadi, chuqur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lib yetishadi. Metodik kompetentligining yuqori darajasi pedagogni chin ma'noda "ustoz", fidoyi va innovator shaxs darajasiga ko'taradi.

Yuqoridagi darajaviy tavsiflar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning metodik kompetentligini baholash jarayonida kompleks yondashuv zarur: kognitiv, faoliyatli va refleksiv-akmeologik mezonlar asosida har tomonlama tahlil qilinsa, pedagogning kuchli va rivojlantirish lozim bo'lgan jihatlari aniq ko'rinadi. Tajribalar shuni tasdiqlaydiki, o'qituvchining metodik kompetentligini oshirishga qaratilgan maxsus chora-tadbirlar samarasida (malaka oshirish kurslari, mentorlik, metodik seminarlar va h.k.) aksariyat pedagoglar quyi va o'rta darajadan yuqoriroq darajaga o'sishi mumkin. Masalan, malaka oshirish kurslarida faol qatnashgan o'qituvchilarning o'quvchilari erishayotgan natijalar 9,2% ga yaxshilangani kuzatilgan – bu esa bevosita pedagogning o'zi kasbiy bilim va ko'nikmalarini boyitgani natijasidir.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, metodik kompetentlikni baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini aniqlash hamda darajaviy tavsiflarni belgilash nafaqat diagnostik ahamiyatga, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Zero, o'qituvchining o'zi qaysi darajada ekanini anglashi,

qaysi sohalarda o'sish imkoniyati borligini ko'rishi uning kelgusidagi kasbiy rivojlanish rejasiga ijobiy ta'sir qiladi. Metodik kompetentlikning kognitiv, faoliyatli va refleksiv-akmeologik mezonlari bo'yicha puxta shakllangan tizimini ishlab chiqish va undan baholashda foydalanish pedagog kadrlar malakasini oshirish jarayonini ilmiy asosda yo'lga qo'yishga yordam beradi. Bunday yondashuv orqali me-

todik kompetentlikni rivojlantirishning uzluksizligini ta'minlash, pirovardida ta'lim sifati va samaradorligini oshirish imkonini beradi. Metodik kompetentlikni baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini aniq belgilash – pedagogning kasbiy o'sishini rag'batlantirishga, o'z ustida ishlashiga va eng muhimi, o'quv jarayonining sifatini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladigan muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Samandarova M.Q. Metodik kompetentlik tushunchasi va uning pedagogik talqini. Ilmiy maqola // Ta'lim, fan va innovatsiya jurnali, 2022.
2. G'aniyeva M.O. Kasbiy-metodik kompetensiyalar: tushuncha, tarkibi va rivojlanish mexanizmlari. Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. <https://wordlyknowledge.uz/>. 821-826 b.
3. Адольф В.А., Кузьмина Н.В., Маркова А.К. и др. Концепция педагогической компетентности: типы и содержание// Европейский журнал педагогических исследований. Россия – 2010.
4. Daniel J., C. De Souza, Jarvis P. va b. Continuous Professional Development and Teacher Competence: International Approaches. London, 2018.
5. Кузмина. Н.В. О сущности методической компетентности учителя. Монография. Москва, 2006. –124 с.
6. National Research Council (NRC). How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School. – Washington, DC: National Academy Press, 2000.
7. Зимняя И.А. Этапы развития компетентностного подхода в образовании. Наука и технология (Россия), 2006.
8. Zemtsova V.A. Metodik kompetentlik – shaxsiy sifat sifatida // Xalq ta'limi. – 2003.
9. Шкерина Л.В. Структура компетенций педагогического персонала// Вестник ВГПУ. – 2014.